

HET ARCHIEF VAN DE VLAAMSE JEZUÏETEN IN HEVERLEE

‘Ad Majorem Dei Gloriam’

door Jo Luyten

Het doel van archiefinstellingen en –diensten is de conservering van getuigenissen, ongeacht de materiële drager ervan. Zij bewaren het relaas van handelingen en ideeën van personen en instanties doorheen de tijd. Dit gebeurt met de uitdrukkelijke bedoeling de getuigenissen voor het nageslacht te bewaren. Archiefmateriaal vormt zo een belangrijke informatieve

schakel tussen opeenvolgende generaties. Ook de Sociëteit van Jezus, in België en elders in de wereld, heeft uitgebreid aandacht voor haar (papieren) erfgoed. Vanaf 16 oktober 2007 wordt het dagelijkse beheer van het provinciaal archief van de Vlaamse Jezuïeten in Heverlee voor een termijn van vier jaar door KADOC waargenomen, in afwachting van verdere opties.

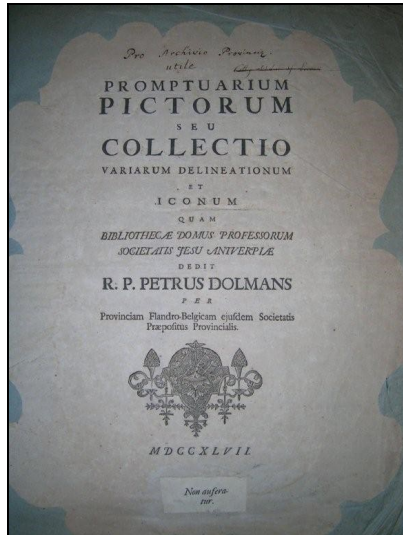
De oorsprong van het archief van de Vlaamse jezuiten of *Archivum Provinciae Belgicae Septentrionalis* (ABSE) gaat terug tot de 19de eeuw. Na de afschaffing van de jezuitenorde in 1773 werd de Sociëteit in 1814 opnieuw door de benedictijner paus Pius VII (1800-1823) erkend. Maar pas via de grondwet van 1830 kregen de jezuiten opnieuw de toestemming om zich in België te vestigen. De nieuwe staat bood de Sociëteit ruimschoots de mogelijkheid zich snel te ontwikkelen. Haar nieuwe grondwet waarborgde immers de vrijheid van godsdienst, vereniging en onderwijs. Gent werd het eerste officieel erkende jezuitenhuis (november 1830). Daarna volgden Aalst (1831) en Namen (1831). Op 3 december 1832 stichtte Pater-Generaal, Jan Roothan (1785-1853), de nieuwe Belgische Jezuïetenprovincie. Ze telde een honderdtal leden. Omstreeks die tijd werden ook de eerste grondslagen voor de vorming van het archief van de jezuiten in België gelegd. De Sociëteit kende een opmerkelijke uitbreiding hetgeen zich naar de administratie en de archiefvorming vertaalde. Vele jongelingen en seculiere priesters traden tot de Sociëteit toe en talrijke huizen en werken werden door de Belgische provincie aangenomen.

Toen de Belgische jezuitenprovincie in 1935 in een Vlaamse en Waalse provincie opgesplitst werd, ontstonden er twee afzonderlijke archieven, respectievelijk het archief van de Vlaamse jezuiten en het archief van de Waalse jezuiten (<http://www.jesuites.be>). In een overeenkomst werd bepaald dat het archief van het provinciaalaat van de voormalige unitaire Belgische jezuitenprovincie in het archief van de Vlaamse jezuiten gedeponereerd zou worden en dat de archieven van de lokale residenties, afhankelijk van de ligging, bewaard diende te worden in het archief van respectievelijk de Vlaamse of Waalse jezuiten. Het archief van de (Vlaamse) jezuiten was van 1831 tot 1990 in de Gesù-residentie te Brussel ondergebracht. Daarna verhuisden de collecties naar het voormalige filosofisch en

theologisch studiehuis van de Sociëteit in Heverlee. Sedert deze overdracht behartigde pater Daniël Butaye sj de ontsluiting en de valorisatie van dit indrukwekkende archief.

Archief

In het ABSE bevinden zich een beperkt aantal documenten uit het Ancien Regime. Het archief van de Nederduitse provincie van de jezuiten (16de eeuw tot 18de eeuw) werd door de overheid grotendeels in beslag genomen toen de jezuitenorde in 1773 bij pauselijke breve werd opgeheven. Deze documenten worden momenteel bewaard in het Rijksarchief te Antwerpen (<http://www.arch.be>). Toch bezit het ABSE nog enkele

opmerkelijke stukken uit deze periode, zoals twee brieven van ordestichter, de H. Ignatius van Loyola, en een brief en een schoolopstel van Sint-Jan Berchmans. Een ander waardevol stuk is het *Promptuarium Pictorum*, een collectie van een enkele honderden bouwtekeningen en werkstukken van jezuitenarchitecten uit de 17de en 18de eeuw, o.a. Huysens en Hesius. Interessant zijn ook de inschrijvingsregisters (*Album Novitiorum*) van het noviciaat in Antwerpen en Mechelen (vanaf 1609 tot 1764). Zij bevatten de inschrijvingsakten van de novicen en bevatten tal van interessante biografische gegevens. Opmerkelijk is ook een reeks registers van Antwerpse Mariasodaliteiten uit de 17de en 18de eeuw. Het archief bevat tot slot ook een aantal documenten over de jezuitenhuizen en -colleges,

het jezuietentoneel in de colleges, de jezuitenmissionarissen en de afschaffing van de Sociëteit in 1773.

Het merendeel van de archiefstukken in het ABSE dateert echter uit de 19de, 20ste en de huidige 21ste eeuw. Het archief bevat tal van dossiers die handelen over het provinciebeleid en haar institutionele organisatie. Zo bevat het archief diverse bundels inzake de relaties met het generale bestuur in Rome, de generale congregaties, de provinciale congregaties, de contacten van het bestuur met de medebroeders in de provincie, de religieuze vorming van de kandidaat-jezuiten, de studieopleiding van de jongeren en de repercussies van de Vlaamse kwestie en de twee wereldoorlogen. Daarnaast zijn er ook stukken bewaard over de periode 1814-1830, toen de jezuitenorde in onze streken nog niet was toegelaten, maar toch reeds discreet werkzaam was. Het ABSE bevat ook tal van stukken betreffende de lokale werking vanaf 1830 tot heden. Ze documenteren onder meer de groei en de werking van de lokale jezuitenresidenties, -colleges en -retraitehuizen.

In een derde grote categorie zijn de stukken terug te vinden die handelen over de 'opera' of werken van de jezuiten. Naast een rijke collectie over de onderwijsactiviteiten, zijn er talrijke documenten aanwezig inzake de zielzorg, zoals de volksmissies, de retraites, de Mariacongregaties en de latere Gemeenschappen van Christelijk Leven, het Apostolaat van het Gebed, de Bonden van het H. Hart, Zedenadel en de Ignatiusvereniging. De wetenschappelijke activiteiten van de jezuiten worden aan de hand van een ruime collectie dossiers over een aantal periodieken, zoals *De Vlaamse Linie* en *De Linie*, de bollandisten en het Ruusbroecgenootschap gedocumenteerd. Vervolgens bevat het archief ook stukken inzake het sociale apostolaat, met informatie over onder andere de

Xaverianengenootschappen, de Rafaëlistenvereniging voor het personeel van spoorwegen, post, telegraaf en telefoon, het migrantenwerk (o.a. Vlaamse boeren in Frankrijk), het schipperswerk Pro Mundi Vita, Pax Christi, het wijkwerk, Marriage Encounter, Jesuit Refugee Service. De studie van een welbepaald werk moet uiteraard steeds gepaard gaan met consultatie van de archieven van de verantwoordelijke jezuïeten. Het archief in Heverlee beheert een driehondertal persoonsarchieven. Twee uitgebreide archieven, met name die van de stichter van het retraitshuis in Drongen, pater Adolf Petit sj en de moraaltheoloog Arthur Vermeersch sj verdienen hier bijzondere aandacht.

Tot slot bezit het ABSE een grote verzameling archiefstukken over de missies. Er zijn verscheiden documenten aanwezig over de activiteiten van Pieter-Jan De Smet sj en andere Vlaamse jezuïeten in Noord-Amerika. Daarnaast documenteren diverse dossiers de missionering in Afrika. Het betreft hier een negentigtal dossiers over de Kwango-missie (1893-1960). De bundels bevatten briefwisseling van hogere ambtenaren en lokale missionarissen, alsook dagboeken van missieposten. Het archief bevat een uitgebreide documentatie over de zogn. 'kapelhoeven'. Vermeldenswaard is hier het archief van pater Vaast Van Bulck sj, etnograaf en Afrikaspecialist. Het archiefbestand met betrekking tot het missieapostolaat in India- en Ceylon bevat meer dan honderd dossiers en bestrijkt de periode 1859 tot 1950. Daarnaast is er archiefmateriaal aanwezig over de missieactiviteiten van de Vlaamse jezuïeten in Rhodesië, Guatemala, Ethiopië en Japan. Ook beschikt het ABSE een uitgebreid archiefbestand dat de lokale Vlaams-Belgische missieactie documenteert (o.a. tijdschrift Pro Apostolis).

Bibliotheek en iconografie

Behalve een beperkte handbibliotheek, bezit het ABSE een omvangrijke collectie publicaties

van en over de Belgische en Vlaamse jezuïeten (voornamelijk negentiende en twintigste eeuw), de zogenaamde 'scripta'. Daarnaast beheert het ABSE een uitgebreide verzameling van jaarcatalogi van jezuïetenprovincies van over heel de wereld van 1835 tot heden. Het archief van de Vlaamse jezuïeten bezit ook een omvangrijke foto- en prentencollectie die alle aspecten van de Sociëteit belicht. Portretten van medebroeders, foto's en prentkaarten van huizen en residenties, foto's van diverse werken als Mariacongregaties, Bonden van het H. Hart of Xaverianenbonden zijn in Heverlee terug te vinden. Er worden meerdere schilderijen van jezuïeten uit de Oude Sociëteit bewaard. Naast de archief- en bibliotheekcollectie bezit het archief ook nog een aantal interessante kunsthistorische voorwerpen, zoals een collectie van koperen graveerplaten (zeventiende tot achttiende eeuw), schilderijen (zeventiende tot twintigste eeuw), relieken en kazuifels (negentiende eeuw).

Momenteel is zowel de archief- als de bibliotheekcollectie ontsloten via een niet-gepubliceerde inventaris, die beschikbaar is in de leeszaal. Deze toegang zal evenwel stelselmatig worden gedigitaliseerd. Voor elke raadpleging van het archief is de toestemming van de verantwoordelijken van de Vlaamse provincie vereist. Hiertoe kan men op de [website van de Vlaamse en Nederlandse Jezuiten](#) een verzoekformulier downloaden

en invullen en vervolgens aan de archiefverantwoordelijke toesturen. De leeszaal is in principe geopend op donderdag en vrijdag van 09.00 u. tot 12.00 u. en van 13.00 u. tot 16.30 u., doch enkel na afspraak.

Jo Luyten, KADOC